

sosyalizm tarihinden belgeler

METE TUNÇAY

Aydınlık Yayınlarının «Komünist Enternasyonal Belgelerinde Türkiye» dizisinde, 1977 Martından bu yana dört kitap çıktı:

1. Boğazlar Meselesi, Lozan ve Montrö
2. Kürt Millî Meselesi
3. Şefik Hüsnü, Komintern Organlarındaki Yazı ve Konuşmalar
4. Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi

Bunları Millî Kurtuluş Savaşı ve Kemalist İktidar (1923-1938) başlıklarını taşıyan iki kitabın izleyeceği ilân ediliyor.

Yakın tarihimiz bakımından önemli bir kaynak oluşturan bu derleme ve çeviri çalışmasının genel başlığının 'Komünist Enternasyonal («Belgelerinde» değil de) Yayınlarında Türkiye' olması, bence daha uygun düşerdi. Çünkü «belge» (=doküman =vesika) sözü, hayli belirli bir anlam taşır. Oysa, bu altı ciltlik dizide yer alan ve alacak olan 125 kadar yazı, Komintern Kongreleri tutanaklarının Almanca çevirileriyle, Komintern'in yine Almanca yayın organları *Kommunistische Internationale*, *Inprekorr* (*Internationale Presse-Korrespondenz*) ve *Rundschau* gibi dergilerden seçilip Türkçeye aktarılmış.

Bu yazıların konularına (üçüncü kitaptaysa, istisna olarak, yazarına) göre ciltlere bölünmesi de bana biraz yapay geldi. Birçok yazı, birden çok konu-başlığına, dolayısıyla kitaba girebilecekken, bunların birinde karar kılınması, ister istemez keyfi oluyor. Tarih sırasına göre dizmek, herhalde daha iyi olurdu.

Genel düzeyde eleştirilebilecek bir nokta daha var. Az önce değindiğim gibi, yalnız Almanca yayınlardan yararlanılmış. Oysa aynı adı taşıyan Komintern yayınlarının İngilizce, Fransızca, Rusça vb. basımları arasında önemli farklar var. Bazen bir yazı bunların yalnız birinde çıkmış oluyor,¹ bazen da birinde daha uzun, birinde daha kısa². Bu kadar büyük bir emek harcadıktan sonra, Almanca basımlardaki yazıları öteki dillerdekilerle karşılaştırmak, Türkçe derlemeye adeta akademik bir yetkinlik sağlayabilirdi. Fakat, kitapların sunuş yazarındaki Çinci slogan ve tutumlar, elimizdeki yapıtın nihayet bir fraksiyon çalışması olduğunu bize hatırlatıyor. Türkiye'de Dr. Şefik Hüsnü'ye bugünkü ÇKP çizgisinde bir önder olarak sahip

KOMİTERN VE TÜRKİYE

Birikim 52-53/72

çıkılması, tarihin tuhaf bir cilvesi!³ Bununla birlikte, nereden ve kimden gelirse gelsin, doğru bilgiye saygı duyarak, Aydınlikçılarım bu yayım dizisini memnurlukla karşılamamız gerek.

Ben burada, 4. kitabın özel sunuş yazısındaki olgusal birkaç noktayı eleştirmekle yetinmek istiyorum⁴. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, benim *Türkiye'de Sol Akımlar 1908-1925* adlı çalışmamın 3. basımından (Mayıs 1978) on ay sonra (Mart 1979'da) yayımlanmış olmasına karşın, «Komintern'de Türkiye Komünistleri» başlıklı sunuş yazısı (s. 19-25) hazırlanırken, o basımın incelenmemiş bulunması, bazı eksikler bırakılmasına ve yanlışlara düzeltilmesine yol açmış.

1. Mustafa Suphi'nin Komintern'in Birinci Kongresinde yaptığı konuşmanın metni, Almanca tutanaklarda olmadığı için, yalnızca üç ayrı kaynaktan birer cümle aktarılıyor. Oysa, ilk kez 6 Mart 1919 tarihli *Izvestia* gazetesinde çıkan ve sonradan, 1933'te Moskova'da yayımlanan Rusça tutanaklarda yer alan bu konuşmanın tamamının Türkçe çevirisi, benim kitabımın son basımında (s. 199-202'de) çevreri içinde verilmektedir.

2. Komintern'in İkinci Kongresiyle ilgili olarak, benim kitabımın 2. basımına (s. 109/dn. 127) gönderme yapılarak, bu Kongrede konuşan Türk delegesi İsmail Hakkı (Paşa)'nın Hilmioğlu (Arap) İ.H. olduğu belirtiliyor ve benim merhum Ş.S. Aydemir'den işittiğim Malatyalı Hüseyin Hüsnü'nün adı aktarılıyor. Sonra da, bu Kongrede Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na seçilen Schatzkin'in gerçek adı belli olmayan bir Türkiyeli Komünist olduğu ileri sürülüyor.

Oysa, ben son basımda, söz konusu İsmail Hakkı'nın Kayserili İ.H. olduğunu belirttim, M. Suphi'ler grubunda öldürülen Hilmioğlu (Arap) İ.H. ile karıştırmayı düzelttim; Hüseyin Hüsnü'yle ilgili söylentiyi çıkardım; A. Sayılan'ın yardımıyla, Schatzkin'in bir Leton Yahudisi olduğunu saptadım (s. 209/dn. 193). Şimdi, (İngilizce *Inprekorr* koleksiyonundan aldığım notlara göre) bu zatın 1930'da sol muhalefete geçerek gözden düştüğünü de ekleyebilirim.

3. Tevetoğlu, s 91'e dayanılarak düşünülen not (s. 21/dn. 7) yanlıştır. Tevetoğlu, kitabında «Dr. Şefik Hüsnü ile Sadrettin Celâl 22 Haziran - 12 Temmuz 1922 tarihlerinde aktedilen Komintern'in III. Kongre-

resine TKP delegeleri olarak katılıp...» diyor ki, burada doğru olan, yalnızca, Şadrettin Celâl'in 1922'deki Komintern Kongresine katılmış bulunmasıdır. (III. Kongre 22 Haziran - 12 Temmuz 1921, IV. Kongreyse 5 Kasım - 5 Aralık 1922 tarihlerinde toplanmıştır) Dr. Şefik Hüsnü III. Kongreye de, IV. Kongreye de gitmemiştir. Komintern'in Üçüncü Kongresindeki TKP delegeleri Süleyman Nuri ile Salih Zeki idiler.

Süleyman Nuri ile Salih Zeki Komintern'in Üçüncü Kongresi'ne katılmak için gittikleri Moskova'da. (18 Haziran 1921)

4. Dördüncü Kongreyle ilgili olarak, Türk delegasyonu başkanı Salih Hacıoğlu'nun adından şu dipnotu veriliyor (s. 22/dn. 8):

«Mete Tunçay, Salih adlı delegenin Salih Hacıoğlu değil de Salih Zeki ya da başka bir Salih olduğunu iddia etmektedir. Aynı eser, s. 138, not 188.»

Bu, apaçık bir dikkatsizlik eseri. Benim, gönderme yapılan (2. basımdaki) sözlerim aynen şöyle:

«Üçüncü Kongreden sonra, Komintern İcra Komitesinin istişari reye sahip üyeleri arasında adı görünen *Salikh* (Degras, Communist International, s. 454), Salih Hacıoğlu değil, Salih Zeki veya Suphi'nin Bakü'deki partisinden arta kalan bir başka Salih olmalıdır.»

Yani, Dördüncü Kongre delegesi Salih Hacıoğlu'ndan değil, Üçüncü Kongrede Yürütme Kurulu'na seçilen Salih'ten söz ediyorum. Şimdi, kitabımın son basımında tekrarladığım bu tahminimin (s. 275/dn. 257) doğru olduğunu kesinlikle söyleyebilirim.

Bunlardan sonra, bir noktada kendimi eleştirmem, gözümden kaçan bir yanlışımı itiraf etmem

gerek. 3. basımda, Komintern'in Dördüncü Kongresinde yaptığı konuşmanın çeviri metni çerçevede içinde verilen (s. 350-54) Türkiye delegesi «Faruk» benim parantez içinde gösterdiğim gibi, Dr. Şefik Hüsnü Değmer değil (daha çok «Fahri» takma adını kullanan) Baytar Ali Cevdet'tir. (İçindekiler çizelgesiyle Dizin'de de aynı yanlış yinelemişim.) Ne yazık ki, ben bu hatamı farkedip de düzeltinceye dek, başkalarını da yanıltmış oldum.

Türkiye'de İlk Sendika (Sarı Kışla 1932) diye bir kitap yazdıktan sonra, *Neden 2 Sosyalist Partisi 1946* başlığı (ve «TKP Kuruluş ve Mücadelesinin Tarihi 1914-1960» altbaşlığı) ile üç cilt yayımlayan ve daha sonra *Savaş Yarası* adı altında iki anı kitabı çıkaran İbrahim Topçuoğlu, bu kere *Savaş ve Dostluk* başlığıyla «Türk-Sovyet İlişkileri»ni yazmış. Topçuoğlu, eski bir sosyalist. Gençlik yıllarında verdiği savaşıma ve bu uğurda katlandığı sıkıntılara saygı duymak hepimizin boynuna borçtur. Ama bir yazar, özellikle tarih yazarı olarak, eğrisi doğrusunu kat kat aşan bu yayınlarla, yarardan çok zarar doğurmakta olduğu da bir gerçek. Son kitabımın 75. sayfasında şunları söylüyor:

«1924 yılında yapılan 5. Komintern Kongresine stajyer komsomol olarak katıldım ve TKP delegasyonu olarak katılan Mahmut Muhittin, Vanlı Kâzım, Ali Cevdet, Sadrettin Celâl ve Dr. Şefik Hüsnü'yü gördüm. Vanlı Kâzım ve Şefik Hüsnü'nün konuşmalarını dinledim.

O zaman Türkiye hakkında oldukça bilgi veren Dr. Şefik Hüsnü'nün bu konuşmasından bir suret göndermesi için Ali Rıza Keskin'den istedim, fakat kısa bir müddet sonra Türkiye'ye gittiklerinden bu konuşma zaptına ancak Mete Tunçay'ın *Türkiye'de Sol Akımlar 3. Basım* kitabının 350. sayfasında ve 1978 yılında rastladım. Tarihî bir değer taşıdığı için aktarıyorum.»

Ondan sonra da, yedi sayfa boyunca, Faruk (Ali Cevdet)'un konuşmasını benim kitabımdan aynen alıyor.

Bu istemeyerek yanıltma dolayısıyla, Topçuoğlu'nun *Savaş ve Dostluk*'undan söz açmışken şurasını da belirtirim ki, kitabın kapağına resimleri konulan K. Atatürk ile S. Budeni arasında 1919 Mayıs ayında Havza'da yapılan ve Topçuoğlu'nun ballandıra ballandıra anlattığı / Albay Budeni pala bıyıklarını okşar, yüzü daha aydınlanır ve tatlı bir ses tonuyla ve Mustafa Kemal'in yeşil (!) gözlerine bakarak...» s. 27 / görüşme ve pazarlık büsbütün uydurmadır. Üstelik, benim 6 yıl önce ipliğini pazara çıkardığım eski bir uydurmadır. Bir zamanlar F. Tevetoğlu'nun şampiyonluğunu yaptığı Amerikalı yazar R. Robinson'un *The First Turkish Republic* adlı kitabına bile yansıyan bu efsane, ilk kez, Mim Mim Grubu reisi Alb. H. Ertürk'ün S.N. Tansu tarafından kaleme alınan anılarında (*İki Devrin Perde Arkası*) ortaya atılmış ve (sağcılar için Atatürk'ü küçültmek, solcular için Sovyetlerin Millî Mücadeledeki payını büyültmek gibi) çeşitli nedenlerle birçok yazarımızca doğru diye benimsenmişti. Bak. M. Tunçay, «Türk-Sovyet İlişkileri

Birikim 52-53/73

Tarihinde: Atatürk'le ilgili olarak uydurulmuş bir hikâye,» 1973 *Sinan Yılı*, s. 510-13.

Neden 2 Sosyalist Partisi'nde 1. TKP Programı diye düzmece bir program bastığı zaman yazdığım bir kitap eleştirisinde, Topçuoğlu'na böyle şeyler yapmaması için bir uyarıda bulunmuştum. Keske, böyle öteden beriden apartma bilgilerle tarihçiliğe hiç kalkışmasaydı. Genç kuşaklar, eski sosyalizm savaşçıların arasında onun gibi bilgisiz, üstelik Sovyet elçileri Mdivani'nin Gürcü Karahan'ınsa Ermeni oldukları için iki yüzlü davranışlarla Türk-Sovyet dostluğunu sabote ettiklerini (s.90-91) ileri sürecek kadar bilinçsiz kişiler bulunduğu öğrenmeselerdi.

Dipnotlar :

¹ Örneğin, bak. EK I + İngilizce *Inprecorr*'un cilt XI, sayı 35'indeki «Proleter Kitle Örgütleri» bölümünde C. Husny imzasıyla «A New Period of Development in the League against Imperialism» (Emperyalizm Aleyhtarlığı Birliği'nde Yeni Bir Gelişme Dönemi) başlıklı bir yazıya rastladım (2 Temmuz 1931), s. 655-56. Bu yazıda, Şefik Hüsnü 30 Mayıs - 2 Haziran 1931 tarihleri arasında Berlin'de toplanan Emperyalizme Karşı Ulusal Bağımsızlık Birliği Yürütme Kurulu plenumundan söz etmektedir. Olup olmadığını bilmiyorum, ama bu makale *Inprecorr*'un Almanca basımında da bulunsaydı, herhalde atlanmazdı. (Aynı konuyla ilgili olarak, yine İngilizce *Inprecorr*'da XII/43, 29 Eylül 1932: «The Permanent World Committee for the Fight against Imperialist War» başlıklı bir yazıda, Amsterdam Kongresi'nde, Emperyalist Savaşa karşı Sürekli Dünya Komitesi'ne seçilen 141 üyeden, sırada 20. ulus durumundaki Türkiye'nin temsilcilerinin

106. Ferdi [Dr. Şefik Hüsnü Değmer]

107. Karim Sadi

oldukları gösterilmektedir.)

Burada, Şefik Hüsnü'nün Komintern yayını olmayan bir Rusça dergideki bir makalesine de işaret edeyim:

B. Ferdi, «Evolutsiya Kemalizma ot Natsiyonallyy Revolutsii k Diktature Burjuvazii» (Kemalizmin Ulusal Devrimden Burjuva Diktatörlüğüne Evrimi), *Sputnik Kommunist* Komitesinin Dergisi), No. 10 (43), 31 Mayıs 1927, s. 30-38.

R. Davos'un Rusça *Kommunisticheskiy Internatsiyonal*'in 1938 yılında çıkan 1,5 ve 8. sayılarında üç makalesi var. Bunlar, sanıyorum, gizli TKP tarafından yurtdışında yayımlanan *Faşist Almanya'nın Türkiye'ye Yayılması* adlı kitapta Türkçeye çevrilmiştir. *Kom. Ent.*'in Almanca basımında da varsa, bu yazıları, Aydınlikçıların çıkaracağı 6. ciltte görürüz, herhalde. 2. ciltte «Yeni Bir Kürt Ayaklanması» başlığı altında bir yazısı aktarılan Rasim Davaz, o cilde yazılan genel giriş'te (s. 12-13) R. Davos'la, dolayısıyla İ. Bilen'le özdeşleştirilerek eleştiriliyor. Ancak, R. Davos başka, Rasim Davaz başka kişiler olabilir.

² Aydınlikçılarının *Inprecorr*'un Almanca basımından aktardıkları bir yazıyla, aynı yazının, benim o der-

ginin İngilizcesinden çevirdiğim metnini, karşılaştırmalı bir örnek olarak makalemin sonuna koyuyorum. (EK II ve III)

³ Dr. Şefik Hüsnü Değmer, bir yeraltı partisi yöneticisi olarak, hiç kuşkusuz, büyük hatalar yapmıştır. Ancak, kuramsal bilgisinin, gelmiş geçmiş Türk solcuları arasında en yukarılarda olduğu kamısındayım. Bu nedenle, İ. Bilen Yoldaş'ın Şefik Hüsnü hakkında, Marxizmden «hiçbir şey çıkmazdı» yolundaki değerlendirmesini kesinlikle yanlış buluyorum.

⁴ Bu kitabın içindeki notlarda da bazı yanlışlar var. Örneğin, 3-19 Temmuz 1929 tarihli KEYK Raporu'nun Türkiye'yle ilgili bölümü aktarıırken, «Bu rapor, Komünist Enternasyonal'in 6. Dünya Kongresinin 10. Genel Toplantısının 13. Oturumunda sunulmuştur» diye bir çevirenin notu düşülmüş (s. 216). Altıncı Komintern Kongresi 17 Temmuz - 1 Eylül 1928 tarihleri arasında toplanıp dağıldığına göre, burada Yürütme Kurulunun 10. Plenumunun kastedildiği, ama yanlış söylendiği açık. İki sayfa sonra (s. 219'da) Türkiye'de kadın işçi ücretlerini 80 para ile 1 Türk lirası arasında değiştirdiğini ileri süren bir cümleye de, «Bir Türk Altın Lirası 1916'dan bu yana 50 paradır» gibi ne idüğü anlaşılmaz bir açıklama notu konulmuş.

EK I

Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi adlı kitapta bulunmayan bir yazı örneği Henri Paulmier, «Events in Turkey in July,» *Inprecorr*, cilt III, sayı 60 (38) 13 Eylül 1923, «The White Terror» bölümünde s. 670:

TÜRKİYE'DE TEMMUZ'DAKİ OLAYLAR

Temmuz ayı Türkiye'de Kemalistlere zafer getirdi. «Halk Fırkası» denilen partinin adayları her nerede seçime girdilerse kazandılar. Muhalefete seçmen kütlesi önünde programını savunma olanağı tanımamıştı. Kemalist ajanların amaçları uğrunda kullandıkları yöntemlere dikkati çekmek uygun olur.

Seçmenler sandığına yaklaşınca, onlara içinde Halk Fırkası'nın oy kâğıdı olan kapalı bir zarf veriliyordu. Casuslardan oluşan sandık gözlemcilerinin gözetimi altında, bunu sandığına atmak zorundaydılar.

Barış antlaşmasının inzalınması görülmemiş debdebeyle kutlandı. Şehrin valisi bir gösteri düzenlemesi için nasyonal sosyalist örgüte 3.000 Frank verdi. Bu gösteri olabilecek bütün tantanasıyla hazırlandı. İşçilerin gösteriye katılabilmesi için tramvay trafiği saatlerce durduruldu.

Komünistlerin kovuşturulması sürüyor. Son sözde komünist komplosuna katılan Riazim (Kâzım olmalı) yoldaşın Giresun'daki işyerine gitmesine izin verilmiyor. Her fabrikanın kapısı ona kapalı olduğundan, bu, düpedüz aklıktan ölmeye mahkûm edilmesidir. Savcı komplo davasının kararını Sivas'taki Temyiz'e göndermişti. Temyiz 18 tuktulu yoldaş hakkındaki beraat kararını bozdu.

Birikim 52-53/74

Yani komünist muhakemesi yeniden başlayacak.

Bütün başka ülkelerdeki partili yoldaşlar, sınıf karakterli iki davaya sahne olacak Ankara ve İstanbul üzerinde dikkatleri yoğunlaştırmalıdır. Yoldaşlarımızın uyarınca suçlandıği yasa maddesi, asgarî kalebentlikle azamî idam cezası öngörüyor.

EK II

Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi adlı kitap-tan (s. 106-7) bir yazı örneği

Eric Verney (İstanbul) İSTANBUL'DA KOMÜNİST SANIKLARIN DAVASI BERAATLE SONUÇLANDI

29 Haziran 1923

Geçtiğimiz günlerde İstanbul'un siyasi hayatı, komünistlerin bir tertip içinde oldukları haberiyle çalkalandı. On dört komünist tutuklandı. Tutuklan-anlar arasında, küçük bir Marksist aydınlar grubunun önderi ve «Aydınlik» adındaki derginin kurucusu olan Dr. Şefik Hüsnü de vardı. Ayrıca, Beynelmîlel İşçiler İttihadının bazı önderleri, Rum ve Ermeniler de tutuklular arasındadır. Polis bu uygulamaya neden olarak gösterdiği malzeme, birkaç komünist broşürden ve 1 Mayıs gösterisine çağrı yapan bildirilerden ibarettir. Polis ayrıca, kısa bir süre önce birçok küçük devrimci grubun birleşmesiyle oluşan komünist partisinin sırf varlığının bile, ülkenin güvenliği açısından tehlikeli olduğunu iddia etmektedir. Sanık komünistlerin davasına geçtiğimiz günlerde bakıldı. Üç gün süren duruşma sonunda mahkeme görevsizlik kararı verdi ve sanık komünistlerin hepsi serbest bırakıldı.

Gene de bu tertip hikayesi, İstanbul'daki Beynelmîlel İnşaat İşçileri İttihadının yasalara aykırı bir örgüt olduğu gerekçesiyle kapatılmasına yol açmıştır. Gerçi daha önceleri de İstanbul'da Rum işçiler arasındaki devrimci sendika hareketi, Mütefiklerin polisi tarafından bastırılmıştı. Ama komünistlerin sistemli bir şekilde kovuşturulması, İstanbul'da Kemal taraftarlarının idareyi ele almalarıyla başladı.

Türkiye'de sınıf mücadelesini geliştirmenin en önemli koşulu, güçlü sendikalar kurmaktır. Gerçi şu sıralarda Türkiyeli işçiler arasında, milliyetçi bağınaz düşünce hâlâ güçlü olduğu için, Türk, Rum ve Ermeni işçiler arasında proleter dayanışma fikrini savunmak son derece güçtür. İstanbul'da bulunan az sayıda sendika da, hâlâ esas olarak gerici reformcu-sosyalistlerin elindedir.

Internationale Presse-Korrespondenz,
1923, Sayı 109, s. 937

EK III

EK II'deki yazının aynı derginin İngilizce basımından çevrilmiş uzun metni

Eric Verney (Constantinople), «Under Kemalist Rule,» *Inprecorr* cilt III, sayı 48 (28) 5 Temmuz 1923, s. 480-81:

KEMALİST YÖNETİMİ ALTINDA

İstanbul'un tekdüze siyasi yaşamı, son günlerde, sıkın halkın dikkatini geçici olarak çekmeye yetecek kadar heyecan verici ve melodramatik bir olayla ışıklandı.

Bu, bir komünist komplosundan aşağı kalacak bir olay değildir. 14 kadar komünist tutuklandı, yarım düzine kadar da yakalanamadı. Tutuklanınlar arasında, Aydınlik dergisini kuran küçük bir Marxist aydınlar grubunun öncüsü olan Dr. Şefik Hüsnü ile Beynelmîlel İşçiler İttihadı'nın (UIT) —Rumlar, Ermeniler vb.— bir iki önderi de vardı. Polisin elindeki kanıtlar, çeşitli komünist risaleleriyle 1 Mayıs gösterileri için basılmış işçileri kapitalizmi protesto etmek amacıyla çalışmaya çağırarak bildirilerden ibarettir. (Son zamanlarda türlü dağınık devrimci grupların birleşmesiyle kurulmuş olan) Komünist Partisi'nin varlığının kendisinin de ülke güvenliği için bir tehlike olduğu ileri sürülmektedir. Yerel adı basın, doğal olarak, levanten spekülâtorlerin her zamanki umacısı olan, Moskova'dan para yardımı masallarını ortaya attı. Sıkı Yönetim mahkemesinde dava açıldığı zaman, savcının iddianamesinin çok zayıf olduğu için bashedan belliydi. Sanıklar «Hıyanet-i Vataniye Kanununun 12. maddesi uyarınca, ülkede yıkıcı Komünizm fikirlerini yaymak ve hükümet şeklini değiştirmek istedikleri için, suçlanıyorlardı. Üç gün atkonulduktan sonra salıverilen eski mahpuslar, dava açtılar bile. Muhakeme salt siyasi etkinlik suçlamasına dayandığı için, jüri (!) bir karar verecek durumda olmadığını belirtti; böylece, tutuklanmış komünistlerin salıverilmesiyle birlikte komplo balonunda patlayıp sönmüş oldu.

Bütün bu olayın önemsiz ve gülünç olduğu, hakkında yazı yazmaya değmeyeceği düşünülebilir, ama Kemalistlerin, fırsat çıkınca, doğabilecek herhangi bir devrimci hareketi, nasıl daha başından baltalamaya hazır olduklarını göstermek gereklidir.

Türkiye'de çok az sayıda endüstri işçisi olduğu, sendikalar kötü örgütlenmiş bulunduğu, sosyalist fikirler aralarında pek yayılmadığı, kalıcı milliyetçi ve dinsel önyargular tasdikları için, işçi hareketi henüz oğlucuk (embriyon) döneminindedir. Bu nedendir ki, İstanbul yetkilileri bir kez daha düşününce, yerel komünistlerin önemsenmeye değmeyeceğine ve güçsüz olduklarına, onları hapiste tutarak üzerlerine işçilerin dikkatini çekmektense salıvermenin daha iyi olacağına karar vermişlerdir. Ankara Komünist Partisi (T. Halk İştirakiyon F.) hiç değilse tehlikeli sayılmış ve Kemalistler (milletvekilleri de dahil) bütün üyelerini zindana atmaktan çekinmemişlerdi. İstanbul «komplo»sunun en azından bir sonucu, Beynelmîlel İnşaat ve Ahşap İşçileri (Marangozlar) sendikalarının «yasadışı örgütler» diye resmen kapatılması olmuştur.

İtilâf devletlerinin polisi, daha önce, Rum işçiler arasındaki devrimci sendikalist hareketi bastırmış, —Kızıl Sendikalar Enternasyonal'i'ne üye olan— UIT yayın organı Neos Anthropol'u kapatmış ol-

Birikim 52-53/75

makla birlikte, Kemalistlerin geçen güz yönetimi devralmalarına doğru, komünist hareketin yön-temli bir biçimde bastırılması olmamıştır. Bu dönem, IV. Komintern Kongresi'nin İstanbul ve Anadolu'daki bütün devrimci ögeleri tek bir birleşik KP için toplamayı amaçlayan yönergelerinin uygulanmasına denk düşmüştür.

Türkiye'deki işçiler arasında komünizm fikirlerinin başarılı olarak propagandasını yapma olanağı doğabilmesi için, önce güçlü sendikalar kurulması gereklidir. Barışın imzalanmasından ve tam ulusal bağımsızlığa erişilmesinden sonra, endüstrinin gelişmesiyle birlikte, gitgide daha çok sayıda sokak satıcıları, dükkâncılar, bostancılar, köylüler vb. emek (işgücü) piyasasına düşmek zorunda bırakılacaklar, o zaman rekabetçi bir ücret piyasasında bir ulusal topluluğun işçilerinin bir başkasıyla kapıştırıldığı şimdiye oranla sendikalar örgütlemek için daha büyük olanaklar doğacaktır. Kemalist zaferleri izleyen çoğalmış ulusçu bağnazlık, komünist propagandasını doğal olarak engellemektedir; bu nedenle, şu sıra Türk, Rum ve Ermeni işçiler arasında proleter dayanışmasına bel bağlamak güçtür. Varolan birkaç sendika, çoğu en gerici ve şoven türünden, reformcu «sosyalist»lerin önderliği altındadır. Fakat buna karşın, Türk işçilerinin dönüşme yeteneği, kendiliğinden patlak

veren birçok grev hareketinde (tütün işçileri, tramvaylar vb.) kendisini göstermiştir.

İtilâf işgalinin kalkmasından önce fazla-stokların dampingi ve İstanbul'un gitgide daha çok bir transit ve aktarma merkezi olma eğilimi göstermesi, Türkiye'de şimdi bulunan dağınık birkaç endüstride de—deri, çimento vb.— bir çöküntü yaratmış ve kambiyo değerlerinin dalgalanmasından ileri gelen yüksek fiyatlara karşın, işçi ücretleri yine düşmüştür. Kapitülasyonların kaldırılmasının bu durumu nasıl değiştirdiğini ileride göreceğiz, fakat Türk işçilerinin şimdi Abdülhamit zamanından bile daha kötü bir durumda olduğu şüphesizdir.

Bir yandan da, Amerikalı imtiyaz sahipleri Anadolu'daki girişimlerinde ucuz Rus işgücü (Beyaz göçmenler) kullanmakta ve Kemal'in devrimci beyleri ve paşaları, Musul emekçilerinin kanı ve alın-teri pahasına, Lozan'da Standard Oil'la Skell'in sahteci adamlarıyla kırıstırmaktadır. Kemalistler Lloyd George'a ve onun Basil Zaharoffuna karşı Bolşevik yardımına muhtaç oldukları zaman süper-Komünist pozlarına giriyorlardı. Şimdiyse, kapitalist dalavereye kapılınca, «karşılıklı anlayış» yoluyla sömürmeye ne denli yetenekli olduklarını ortaya koyuyorlar. Hiç kuşkusuz Marxistler devrimci milliyetçi akımların değerini takdir ederler, ama belirli bir noktaya kadar.